

Η διαχρονική προσφορά της Εκκλησίας της Κύπρου στους αγώνες του Έθνους

Του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Γεωργίου

Καλαμάτα, 19.12.2024

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομο και όλους τους διοργανωτές του Συνεδρίου αυτού, για την ευκαιρία που μου δίνουν να αναπτύξω τη διαχρονική συνεισφορά της Εκκλησίας της Κύπρου στους αγώνες του Έθνους.

Αν δεν ζούσαμε σε εξαιρετικά κρίσιμες για το Κυπριακό, το εθνικό μας θέμα, μέρες, αν οι στιγμές δεν ήσαν τόσο τραγικές, αν «κίνδυνοι Άδου» δεν μας περικύκλωναν και αν δεν ψηλαφούσαμε, κυριολεκτικά, την τουρκοποίηση της Κύπρου, θα θεωρούσα, το θέμα που μου δόθηκε για ανάπτυξη, ευκαιρία εγκαύχησης. Γιατί μετά της Εκκλησίας συνυφάνθη ολόκληρος ο βίος των Ελλήνων της Κύπρου. Και από του κηρύγματος του Ευαγγελίου, στη ζωή της Κύπρου τον πρώτο ρόλο τον έχει η Εκκλησία της.

Και πράγματι· ποίαν μεγαλύτερην εγκαύχησιν εν Κυρίω θα είχεν ένας, διάδοχος των θρόνων εκείνων που ανήλθαν στην αγχόνη, ή σφαγιάστηκαν από τους κατακτητές, ή ακολούθησαν το ποίμνιό τους σε πικρές δουλείες και εξορίες και που κράτησαν, με παντοίες στερήσεις και προπηλακισμούς, μέχρι τις μέρες μας, τον τόπο ελληνικό και χριστιανικό, από την εξιστόρηση των κατορθωμάτων τους;

Η σημερινή κατάσταση, όμως, δεν συγκρίνεται σε τραγικότητα με καμιάν από τις καταστάσεις που πέρασε, μέχρι σήμερα, ο τόπος μας. Και όσοι συναισθανόμαστε τους κινδύνους, «βίον βιούμεν θανάτου πικρότερον». Οι Τούρκοι εφαρμόζουν κατά γράμμα, χωρίς να βιάζονται και χωρίς να παρεμποδίζονται από κανένα, τους προγραμματισμούς τους για την Κύπρο, όπως από το 1920 με τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Άγκυρας τους καθόρισαν για «ανάκτηση της Κύπρου» κι όπως αργότερα,

το 1956, τους εξέφρασαν σε οδικό χάρτη και τους πραγματοποιούν χωρίς παρέκκλιση.

Σ' αυτές τις δύσκολες συνθήκες, υπό διαφορετική οπτική γωνία θα πρέπει να προσεγγίσω το θέμα· την οπτική γωνία της Ιστορικής μνήμης, που είναι απαραίτητο στοιχείο της επιβίωσης ενός λαού, και της αυξημένης ευθύνης της Εκκλησίας στο δύσκολο σήμερα και στο δυσκολότερο αύριο.

Πειστήριον αλάνθαστο της ελληνικότητας της Κύπρου είναι η συμμετοχή της σ' όλους τους αγώνες των Πανελλήνων, από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Στους αγώνες και τις προσπάθειες που κατέβαλλε η ίδια για τη δική της δικαίωση, δεν ξεχνούσε το ευρύτερο όραμα της φυλής. Πρωτοπόρος στους μετά Χριστόν αγώνες υπήρξε η Εκκλησία της Κύπρου, επί κεφαλής του λαού της.

Αφήνοντας πίσω παλαιότερες συμμετοχές των Κυπρίων στα απελευθερωτικά κινήματα που εκδηλώνονταν στην κυρίως Ελλάδα και στην Μικρά Ασία, θα περιοριστώ στον αγώνα του 1821 και όσους ακολούθησαν ύστερα από αυτόν. Πρώτος Κύπριος μάρτυρας στον αγώνα της παλιγγενεσίας, ο Ιωάννης Καρατζάς από τη Λευκωσία, νεωκόρος του ελληνικού ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Βουδαπέστη, που μαρτύρησε μαζί με τον Ρήγα Φεραίο στις 7 Ιουνίου 1798.

Μέλη της Φιλικής Εταιρείας ήσαν αρκετοί Κύπριοι κληρικοί του εξωτερικού, όπως ο Αρχιμανδρίτης Θεόφιλος Θησεύς, ανεψιός του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, ο Αρχιεπίσκοπος Δημητσάνης Φιλόθεος Χατζής και ο Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος Καρύδης.

Πολλοί ήσαν οι Κύπριοι που πήραν μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην ηπειρωτική Ελλάδα. Αρκετοί σκοτώθηκαν στην μάχη των Αθηνών στα 1826. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι: Ο Κολοκοτρώνης γράφει για τον Κύπριο Νικόλαο Θησέα, τον συγγενή του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, ότι δαπανούσε «εξ ιδίων του πάντοτε και

δεν κατεδέχθη να επιβαρύνει εις ουδεμίαν περίπτωση το εθνικόν ταμείον». Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης εξυμνεί την προθυμία του Θεοφύλακτου Θησέα, ενώ ο Μακρυγιάννης χαρακτηρίζει τον Μιχάλη Κυπραίο, που έπεσε στη μάχη των Μύλων ως «καλό και γενναίο στρατιώτη».

Το 1880 στάλησαν στην Κύπρο Έλληνες αξιωματικοί για την αγορά ημιόνων, αφού προπαρασκευαζόταν η απελευθέρωση της Θεσσαλίας. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα τούς συνόδευσαν 150 εθελοντές, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος γράφει στον βασιλέα Γεώργιο ότι «η Κύπρος, συναισθανομένη την τε αλληλεγγύην και το καθήκον προς την Μητέρα Ελλάδα, σπεύδει να συντελέσει κατ' ελάχιστον με την ευόδωσιν του εθνικού τούτου έργου». Από τότε, εθελοντές από την Κύπρο προστρέχουν με αυξανόμενους ρυθμούς σε κάθε ευτυχή, ή ατυχή, προσπάθεια του Έθνους. Πάνω από χίλιοι μάχονται κατά τον ατυχή πόλεμο του 1897. Τέσσερις χιλιάδες συμμετέχουν στους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους και εκεί φονεύεται, ηρωϊκώς μαχόμενος στην Ήπειρο, ο Δήμαρχος Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος. Μεταξύ των ιερέων του στρατού διακρίθηκε τότε, τόσο για το ήθος όσο και το φρόνημά του, ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄.

Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των φιλοσυμμαχικών στρατευμάτων της Βενιζελικής κυβέρνησης πολέμησαν 13.000 Κύπριοι.

Η Μικρασιατική εκστρατεία δονεί σύγκορμα τους Κυπρίους και την Εκκλησία τους. Οραματίζονται, με την συμμετοχή τους σ' αυτή, την εκπλήρωση πόθων γενεών πολλών, που πέθαναν με την προσδοκία της εθνικής ολοκλήρωσης.

Την όλη συμπόρευση του Κυπριακού Ελληνισμού με τον Ελληνικό λαό εκφράζει πολύ χαρακτηριστικά μια εγκύκλιος του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου του Γ΄ τον Μάρτιο του 1921, προς τον Κυπριακό λαό, με την ευκαιρία του εορτασμού των 100 χρόνων από την κήρυξη της Επανάστασεως του 1821. Βρισκόταν τότε στο μεσουράνημά της και η

προσπάθεια απελευθέρωσης της Μικράς Ασίας. Λέγει μεταξύ άλλων ο αοίδιμος Αρχιεπίσκοπος:

«... Τέκνον της αυτής Ελληνικής Μητρός ο Κυπριακός λαός, εκδηλώσας εν τη εξελίξει τρισχιλιετούς ιστορίας την ομογένειαν και ομοφυλίαν μετά των λοιπών αδελφών αυτού, δεν θα θελήση να μείνη έξω της μεγάλης ταύτης εθνικής πανηγύρεως.

Δούλος και τότε ο Κυπριακός λαός, αλλά καιόμενος από τον έρωτα προς την Ελευθερίαν, ως η λοιπή Φυλή, προσέφερεν επί του αυτού βωμού τα τιμιώτερά του θύματα, Αρχιερείς, ανωτέρους κληρικούς, προύχοντας, επιφανείς ή αφανείς μάρτυρας της Ελληνικής Ιδέας.

Δούλος ο Κυπριακός λαός εν τη διαρροή της πρώτης Νεοελληνικής εκατονταετηρίδος, συνέβαλε το καθ' εαυτόν εις την τεταμένην προσπάθειαν της όλης Φυλής προς εθνικήν αποκατάστασιν των υποδούλων... Δέν είναι ολίγοι οι ήρωες του, όσων τα οστά λευκαίνονται ήδη εις κάθε γωνίαν Ελληνικήν, όπου εσύρθη εκδικητικός ο ρους των αηττήτων διαδόχων των αθανάτων Ακριτών κατά τους τελευταίους τούτους χρόνους.

Ο Κυπριακός λαός συνεθλίβη και συνέκλαυσε μετά του όλου Γένους εις στιγμάς μεγάλων δοκιμασιών, συνεχάρη δε και συνεώρτασεν εις στιγμάς χαρμοσύνων πανηγύρεων. Και τώρα δεν θα μείνη έξω της μεγάλης εορτής, διότι ξένοι ακόμη δεσπόζουν των τυχών αυτού...»

Μετά την τραγική έκβαση εκείνης της εκστρατείας η Κύπρος δέχτηκε με αδελφική αλληλεγγύη μεγάλο αριθμό προσφύγων κι οι εκκλησίες άνοιξαν τα ταμεία τους για την ανακούφισή τους.

Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η Κύπρος έμοιαζε μ' ένα ηφαίστειο εθνικής αλληλεγγύης. Εθελοντές κατά χιλιάδες (πέραν των 15. 000 κατετάγησαν, τότε, στον Βρετανικό στρατό δηλώνοντας απερίφραστα ότι με τον τρόπο αυτό πολεμούσαν στο πλευρό της Ελλάδος, της μητέρας πατρίδας τους), έρανοι παντού. Με εράνους, με πρωτοβουλία της

Μητρόπολης Κερύνειας, αγοράστηκε το αεροπλάνο «Κερύνεια» για την Ελλάδα. Με εγκύκλιο του Τοποτηρητού του Αρχιεπισκοπικού θρόνου, Μητροπολίτου Πάφου Λεοντίου, άνδρες και γυναίκες μέσα σε κλίμα έντονης συγκινησιακής φόρτισης, πρόσφεραν τα δακτυλίδια τους και άλλα προσωπικά είδη και χρυσαφικά, μεγάλης υλικής και συναισθηματικής αξίας, στους δίσκους που περιφέρονταν στους ναούς για την ελληνική στρατιωτική ενίσχυση. Στο χωριό Κούκλια της Πάφου δόθηκαν τα εξαπτέρυγα με δήλωση του ιερέως: «Όταν η πατρίδα κινδυνεύει δεν χρειαζόμαστε εξαπτέρυγα. Μπορούμε και χωρίς αυτά να κάμουμε Λειτουργία». Στην Καλλέπεια, άλλο χωριό της Πάφου, δόθηκαν τα ασημένια καντήλια του ναού, ενώ στην Τάλα, το ιερό δισκοπότηρο.

Συμπαραστάθηκε, λοιπόν, και συμμετέσχε σ' όλους τους αγώνες του Έθνους η Κύπρος, διά της Εκκλησίας της, γιατί θεωρούσε πως κοινή είναι η μοίρα του Έθνους.

Είναι αυτονόητο πως αν η Εκκλησία της Κύπρου αγωνίστηκε με ζήλο και αυταπάρνηση για τα άλλα τμήματα του Ελληνισμού, θα αγωνιζόταν με πολλαπλάσιο ζήλο και πολλαπλάσια αυταπάρνηση για το ίδιο το ποίμνιό της. Αν για τους άλλους ένιωθε συνυπεύθυνη, για τους Κυπρίους ήταν η μοναδική υπεύθυνη.

Έχοντας το κύρος του Αυτοκεφάλου και περιβεβλημένη με ειδικά αυτοκρατορικά προνόμια, λόγω της ακριτικής – μέσα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία – γεωγραφικής θέσης της νήσου, η Εκκλησία της Κύπρου ταύτισε, κυριολεκτικά, τις τύχες της με τις τύχες του ποιμνίου της. Τον 7^ο αιώνα ο Αρχιεπίσκοπος και η Ιεραρχία ακολουθούν το ποίμνιό τους στα μέρη της Κυζίκου, στον Ελλήσποντο, στη Νέα Ιουστινιανούπολη, φεύγοντας τις επιδρομές και τις δηώσεις των Αράβων, σε ένα αγώνα φυσικής επιβίωσης. Απόηχος εκείνης της μετοικεσίας είναι ο τίτλος του εκάστοτε Προκαθημένου της Κυπριακής Εκκλησίας, ως Αρχιεπισκόπου Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου. Λίγο αργότερα, τον 9^ο αιώνα, ο επίσκοπος Χύτρων, Άγιος Δημητριάδης, ακολουθεί εκουσίως

το ποίμνιό του στην αιχμαλωσία, στα μέρη της Μεσοποταμίας και το στηρίζει. Οι συνεχείς προσπάθειές του και ο υποδειγματικός βίος του, πείθουν τον ηγεμόνα να επιτρέψει τον επαναπατρισμό.

Στους δύσκολους αιώνες της Λατινοκρατίας, που εκτείνεται από το 1191 μέχρι το 1570, ο αγώνας ήταν σκληρός, κι όπως συνήθως, διμέτωπος. Ήταν αγώνας για την ανάκτηση της εθνικής ελευθερίας αλλά και την προάσπιση της Ορθόδοξης πίστης. Η διοικητική δομή της Αυτοκεφάλου Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου εξαρθρώθηκε. Από τις 14 επισκοπές καταργήθηκαν οι 10. Και οι 4 επίσκοποι, που επετράπη να παραμείνουν, απομακρύνθηκαν, από τις πόλεις, σε μικρά χωριά. Κάτω όμως κι απ' αυτές τις πιο αντίξοες συνθήκες, η Εκκλησία κράτησε άσβεστο το φως της εθνικής αυτοσυνειδησίας, προφυλάσσοντάς το από τους παπικούς μισσιοναρίους που, δρώντας ύπουλα, απέδιδαν τα δεινοπαθήματα του τόπου και του λαού στά αμαρτήματα της Ορθοδοξίας και επιχειρούσαν τον εκλατινισμό.

Πολλές, αλλά ανεπιτυχείς, λόγω της σκληρής διακυβέρνησης των Φράγκων, οι επαναστάσεις των Κυπρίων την περίοδο αυτή. Άξιο ιδιαίτερης αναφοράς είναι το φρικτό μαρτύριο των 13 μοναχών της Καντάρας, το 1231, που έμειναν μέχρι το τέλος αμετακίνητοι στα πατρώα, ορθόδοξα, δόγματα.

Η Εκκλησία της Κύπρου συνειδητοποιεί βαθύτερα τον ρόλο της κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Προηγουμένως, υπήρχε το ελεύθερο ελληνικό βυζαντινό κράτος, που παρόλη τη συρρίκνωσή του, συνιστούσε πηγή ελπίδας για τους Κυπρίους. Στην Τουρκοκρατία και στην Αγγλοκρατία, που ακολούθησε, η Εκκλησία ήταν ο μόνος οργανωμένος εθνικός φορέας των υποδούλων κι η μόνη ελπίδα τους.

«Ως όρνις επισυνάγουσα τα νοσσία εαυτής υπό τας πτέρυγας» εις καιρόν κινδύνου, η Εκκλησία της Κύπρου, ανέλαβε τη στήριξη του λαού με κάθε τρόπο, αναμένοντας την ανατολή καλύτερων ημερών. Συνάμα υποβοήθησε κάθε εξέγερση κατά του δυνάστη, όταν διαφαινόταν έστω

και αμυδρά, πιθανότητα επιτυχίας. Θα 'πρεπε ο λαός να μην περιπέσει στον ραγιαδισμό και να μην καταντήσει στην απλή επιβίωση. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις προσπάθειες που έγιναν από την Εκκλησία στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, προς τον δούκα της Σαβοΐας όπως βοηθήσει «εις την απελευθέρωσιν του τόπου από τα χέρια του τυράννου». Επαναστατικά κινήματα συνταράσσουν το νησί κατά τα έτη 1607, 1764 και 1765. Το 1794 με υποκίνηση και βοήθεια του ηγουμένου της Μονής Χρυσορρογιάτισσας, στην Πάφο, γίνεται ανακατάληψη βεβηλωθέντος ναού και αναπτρώνεται, έτσι, το ηθικό των Χριστιανών. Αμείλικτοι όμως οι Τούρκοι καταπνίγουν τόσο τη στάση αυτή όσο και άλλες που επιχειρήθηκαν, στο αίμα.

Παράλληλα στους ασέληνους αιώνες της Τουρκικής δουλείας, η Εκκλησία ανέλαβε και τη βαρύτατη αποστολή της διατήρησης και διάδοσης, ανάμεσα στο ποίμνιό της, της ελληνικής γλώσσας και, γενικότερα, της ελληνικής παιδείας. Ήταν κι αυτός ένας άλλος δύσκολος αγώνας, αποφασιστικής σημασίας, για την επιβίωση του έθνους. Καταλάβαινε, η Εκκλησία, πως η ελληνική γλώσσα είναι βασικός παράγοντας διά του οποίου εκδηλώνεται η εθνική αυτοσυνειδησία. Οι Έλληνες της Κύπρου θα παρέμεναν Έλληνες αν μιλούσαν ελληνικά. Εξάλλου η ελληνική γλώσσα ήταν ο αρραγής συνδετικός κρίκος της ιστορίας του έθνους μας, μιας ιστορίας πέραν των 30 αιώνων. Ήταν η γλώσσα του Ομήρου και του Σοφοκλή, αλλά και του Παλαιολόγου και του Ρήγα Φεραίου. Μιλώντας Ελληνικά θα συνειδητοποιούσαν, οι υπόδουλοι, ποιοι ήταν οι πρόγονοί τους και πώς θα 'πρεπε να συμπεριφερθούν ως άξιοι απόγονοί τους.

Έτσι, αρχίζουν από τον 18^ο αιώνα να δημιουργούνται, από την Εκκλησία, τα πρώτα σχολεία για στοιχειώδη εκπαίδευση, κυρίως γλωσσική, σε πόλεις και χωριά. Κύριο σταθμό στον τομέα αυτό αποτελεί η κατά το 1812 ίδρυση, από τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, της «Ελληνικής Σχολής» που εξελίχθηκε αργότερα στο σημερινό Παγκύπριο Γυμνάσιο. Η

Σχολή «θα βοηθούσε στην καλυτέρευση των ηθών», όπως κατά λέξη αναφέρεται στο πρακτικό σύστασής της. Μα ο ρόλος της δεν θα σταματούσε εκεί. Θα βοηθούσε στη διαφύλαξη και ενίσχυση της εθνικής αυτοσυνειδησίας και ελπίδας. Κατανοούσε, η Εκκλησία, πως μέσα στον αριθμητικό κατακλυσμό των βαρβάρων μόνο με την ποιότητα, την πνευματική πρόοδο και προκοπή, θα επιζούσαμε. Και πράγματι η πρωτοβουλία της Εκκλησίας, να θέσει υπό την ευθύνη της την Παιδεία του τόπου, αποδείχτηκε, εκ των υστέρων, η καίρια προϋπόθεση της αποτυχίας όλων των αφελληνιστικών προσπαθειών που ακολούθησαν.

Τμήμα της όλης Ελληνικής πατρίδας, η Κύπρος, δεν έμεινε μακριά από την προετοιμαζόμενη εξέγερση του 1821.

Ο Κύπριος αρχιμανδρίτης Θεμιστοκλής Θησεύς επισκέφθηκε τη νήσο και γνωστοποίησε στον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό ότι η επανάσταση που προετοιμαζόταν για χρόνια, επρόκειτο να εκδηλωθεί και ζήτησε την ηθική συμπαράσταση της Εκκλησίας και του λαού. Ο Κυπριανός ήταν μυημένος από καιρό στη Φιλική Εταιρεία. Τόσον αυτός, όμως, όσον και οι ηγέτες της Φιλικής Εταιρείας είχαν, πολύ σωστά, διαβλέψει την ιδιότυπη θέση της Κύπρου μέσα στο κέντρο του σουλτανικού κράτους. Κάθε απόπειρα ένοπλης εξέγερσης των Κυπρίων θα καταπνιγόταν αμέσως στο αίμα από δυνάμεις που θα αποβιβάζονταν γρήγορα από τις γύρω περιοχές. Γι' αυτό και ο Κυπριανός «ηυλόγησε το εγκυμονούμενον εγχείρημα και ενίσχυσεν αυτό χρηματικώς κατά το δυνατόν». Αναφέρεται πως ο Κανάρης πλησίασε πολλάκις την Κύπρο και πήρε τρόφιμα και ρουχισμό που μαζεύτηκαν από τους κατοίκους για τον αγώνα. Αναφέρεται ακόμα, πως πριν εκραγεί η επανάσταση γίνονταν, καθημερινά, εικονικές κηδείες στον Καθεδρικό Ναό της Λευκωσίας και μέσα στα φέρετρα μεταφέρονταν όπλα τα οποία διοχετεύονταν, αργότερα, με ασφαλή τρόπο στις επαναστατημένες περιοχές.

Η Κύπρος και η Εκκλησία της πλήρωσαν ακριβά τη συμμετοχή τους στον αγώνα των Πανελλήνων έστω και αν αυτή η συμμετοχή δεν γινόταν στα φανερά.

Στις 9 Ιουλίου 1821, ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, οι τρεις Μητροπολίτες, ηγούμενοι, αξιωματούχοι και άλλοι κληρικοί και λαϊκοί, 486 άτομα, θυσιάστηκαν, ως «αγνά και άμωμα ιερεία» υπέρ πίστεως και πατρίδος.

Ανεπιτυχή επαναστατικά κινήματα εκδηλώθηκαν, με όλες τις τραγικές συνέπειές τους, καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Κι όταν το 1878 η Κύπρος περιήλθε στα χέρια των Άγγλων, οι Έλληνες κάτοικοί της θεώρησαν ότι πλησίασε ο χρόνος της εθνικής αποκατάστασής τους. Νόμιζαν πως, όπως το 1864 η Αγγλία πρόσφερε τα Επτάνησα στην Ελλάδα, έτσι θα γινόταν και με την Κύπρο. Ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος υποδεχόμενος τους Άγγλους έλεγε μεταξύ άλλων: «...η Κύπρος οικείται υπό λαού φιλησύχου καί ευαγώγου, όστις δεν αρνείται την καταγωγήν και τους πόθους του, ... αποδεχόμεθα την μεταπολίτευσιν, τοσούτω μάλλον καθ' όσον έχομεν την πεποίθησιν ότι η Μεγάλη Βρεταννία θα βοηθήση την Κύπρον, ως έπραξε και περί των Ιονίων Νήσων να ενωθή με την μητέρα Ελλάδα, με την οποίαν φυσικώς συνδέεται».

Οι ελπίδες των Κυπρίων γρήγορα διεψεύσθησαν, ιδίως μετά το 1925 που η Αγγλία προσάρτησε την Κύπρο ως αποικία. Οι επισκέψεις του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου του Γ' στο Λονδίνο δεν απέδωσαν και τον Οκτώβριο του 1931 σημειώθηκε η πρώτη εξέγερση. Οι Άγγλοι κατέπνιξαν στο αίμα την εξέγερση αυτή που είναι γνωστή ως «Οκτωβριανά» και προσπάθησαν να επιφέρουν καίριο πλήγμα κατά της Εκκλησίας που διαισθάνονταν ότι ευθυνόταν γι' αυτή. Δύο Μητροπολίτες, ο Κιτίου και ο Κυρηνείας, καθώς και πάμπολλοι άλλοι, λαϊκοί και κληρικοί εξορίστηκαν.

Ο αγώνας της Εκκλησίας συνεχίστηκε αμείωτος. Ο Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος, ως Τοποτηρητής του Αρχιεπισκοπικού θρόνου, και μόνος επίσκοπος στην Κύπρο από το 1933 μέχρι το 1947, παρόλο που σύρεται

στα δικαστήρια, περιορίζεται σε μοναστήρια και υφίσταται εξευτελισμούς, μπορεί και κρατά την Παιδεία στα χέρια της Εκκλησίας και τον πόθο της Ένωσης με την Ελλάδα ζωντανό. Το 1950 η Εκκλησία διεξάγει το ενωτικό δημοψήφισμα, στο οποίο 96% του Κυπριακού Ελληνισμού ζήτησε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Οι Άγγλοι αρνήθηκαν να αποδεχτούν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Αρνήθηκαν να υλοποιήσουν και τις υποσχέσεις που έδωσαν στους Κυπρίους, περί ελευθερίας και δικαιοσύνης, όταν τους καλούσαν να υπηρετήσουν στο πλευρό τους, ως εθελοντές, κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο αίτημα των Κυπρίων για Ένωση με την μητέρα Ελλάδα αντιτάσσουν ότι το ζήτημα είναι κλειστό. Τότε ο Ελληνικός Κυπριακός λαός αποφάσισε να ανοίξει το ζήτημα διά των όπλων, έχοντας καθοδηγητή την Εκκλησία του και επί κεφαλής τού αγώνα του τον Εθνάρχη Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄.

Η προετοιμασία του αγώνα έγινε κυρίως μέσω των Κατηχητικών και με την ίδρυση από την Εκκλησία των ΟΧΕΝ(Ορθοδόξων Χριστιανικών Ενώσεων Νέων και Νεανίδων). Υπό την ευθύνη και την καθοδήγηση εμπνευσμένων κληρικών, που ήταν ταυτόχρονα και φλογεροί πατριώτες, οι ΟΧΕΝ έγιναν τα εκκολαπτήρια των αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Υπό την αιγίδα της Εκκλησίας λειτουργούσε και η ΠΕΟΝ(Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νέων) που ιδρύθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Γ΄, αμέσως μετά την ανάρρησή του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο, και από την οποία προήλθαν άλλα στελέχη του αγώνα.

Όπως και στους άλλους αγώνες της Κύπρου, έτσι και στον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ ήταν έντονο το θρησκευτικό στοιχείο.

Κύριο σύνθημα του αγώνα εκείνου ήταν το «υπέρ πίστεως και πατρίδος». Η πρώτη επαναστατική προκήρυξη του Διγενή ξεκινά με τη φράση: «Με την βοήθειαν του Θεού και πίστιν εις τον τίμιον αγώνα μας». Ο όρκος για τη μύηση στην οργάνωση γινόταν «εις το όνομα της αγίας και ομοουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος».

Μεγάλη συνεισφορά της Εκκλησίας στον αγώνα συνιστούσε και η στήριξη και ενδυνάμωση του ηθικού των αγωνιστών. Προς τούτο είχε ιδρυθεί «Υπηρεσία Πνευματικού Ανεφοδιασμού». Αυτή προμήθευε, συν τοις άλλοις, θρησκευτικού και εθνικού περιεχομένου βιβλία στους αντάρτες και στους κρατουμένους, εξυψώνοντας το ηθικό τους και προστατεύοντάς τους από την ανία και την πλήξη. Από τις επιστολές των αγωνιστών, των κρατουμένων, και ιδιαίτερα των μελλοθανάτων φαίνεται αυτή η ευεργετική επίδραση που εξασκούσε σ' αυτούς η Εκκλησία.

Η εμπλοκή της Εκκλησίας στον τιτάνιο εκείνο αγώνα εκδηλώθηκε σε όλους τους τομείς, πρακτικά και άμεσα. Αυτή χρηματοδότησε τον αγώνα, την αγορά οπλισμού, τη συντήρηση των οικογενειών των ανταρτών και όσων φονεύονταν από τους Άγγλους κατακτητές. Γράφει χαρακτηριστικά ο Διγενής στο «Χρονικόν» του αγώνος της ΕΟΚΑ: «Όπως εις όλους τους υπέρ ελευθερίας αγώνας του έθνους, ούτω και εις τον Κυπριακόν, η Κυπριακή Εκκλησία εστάθη εις το ύψος τής εθνικής αποστολής της και εβοήθησε κατά τρόπον αντάξιον προς τας παραδόσεις της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, τον σκληρόν τετραετή αγώνα. Η συμμετοχή του Κυπριακού κλήρου εις αυτόν υπήρξε καθολική και ανεπιφύλακτος, κατ'αυτόν δε εδοξάσθη άπαξ έτι το τιμημένον ράσον. Η συμβολή των κληρικών δεν περιορίσθη μόνον εις βοηθητικές υπηρεσίας, αλλά πλείστοι τούτων συμμετέσχον ενεργώς εις τον αγώνα, λαμβάνοντες μέρος εις ενέδρας και ενόπλους συγκρούσεις μετά του αντιπάλου....»

Τη σημασία της ενεργού ανάμιξης του Κλήρου τονίζει και η αντίδραση του εχθρού: Προσπάθησε αμέσως να εξοντώσει τους επί κεφαλής. Η σύλληψη και η εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και του Μητροπολίτου Κυρηναίας Κυπριανού, οι περιορισμοί που επέβαλλαν συχνά στον τότε εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο και τον Χωρεπίσκοπο Σαλαμίνο Γεννάδιο, και η σύλληψη άλλων σημαινόντων κληρικών, σ'αυτό αποσκοπούσε: Στη διάλυση του αγώνα. Ήταν εφαρμογή του «κτυπήστε την κεφαλή για να παραλύσει το σώμα».

Τα Μοναστήρια, από την άλλη, είχαν καταστεί τα καταφύγια των ανταρτών. Πολλοί από τους μοναχούς είχαν γίνει οι αγγελιαφόροι, τροφοδότες, φρουροί, οδηγοί των ορεινών ομάδων. Αναφέρω, και πάλιν ενδεικτικά, την Ιερά Μονή Μαχαιρά και τις υπηρεσίες που προσέφερε σε πολλούς αγωνιστές, ιδιαίτερα όμως στον Γρηγόρη Αυξεντίου ο οποίος με την μοναδική θυσία του ανταπέδωσε στο μυριοπλάσιο τις υπηρεσίες της Μονής. Την κατέστησε παγκόσμιο προσκύνημα.

Μα και οι Μητροπόλεις και όλα τα εκκλησιαστικά ιδρύματα είχαν συμβάλει τα μέγιστα στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Γράφει ο Ιωάννης Κασίνης στο βιβλίο του «Απομνημονεύματα του αγώνα της ΕΟΚΑ», για την Ιερατική Σχολή «Απόστολος Βαρνάβας»: «Η Ιερατική Σχολή ήταν το κέντρο της ΕΟΚΑ... Εκεί κατέφευγαν κυνηγημένοι αγωνιστές και από εκεί στέλλονταν σε ασφαλείς τόπους...Από την αρχή του αγώνα μέχρι τον Ιούνιο του 1956, όλα τα φυλλάδια που κυκλοφορούσαν στην Κύπρο τυπώνονταν στην Ιερατική Σχολή... Κοντά στη σχολή και ύστερα από υποδείξεις του διευθυντή της , έγινε η κεντρική αποθήκη του οπλισμού της ΕΟΚΑ...»

Έτσι, λοιπόν, η Εκκλησία της Κύπρου που σε καιρούς κατακλυσμών στάθηκε η κιβωτός της σωτηρίας του λαού, η καταφυγή και το στήριγμα στους κινδύνους, έγινε και το δόρυ και η εμπροσθοφυλακή και ο καθοδηγητής στον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, λόγω της εγκαθίδρυσης υπεύθυνης Κυπριακής Κυβέρνησης, η Εκκλησία μπόρεσε και απόθεσε μέρος των ευθυνών της γύρω από την εθνική διαπαιδαγώγηση του λαού. Στις τραγικές, όμως, μέρες που περνούμε, η φωνή της δεν σίγησε ούτε και θα σιγήσει ποτέ. Η Εκκλησία πάντοτε θα εκφέρει λόγον εθνικόν για επιβίωση του Κυπριακού Ελληνισμού. Απ' όλους, μάλιστα, δικούς μας και ξένους, φίλους και εχθρούς, ομολογείται πως ήταν καθοριστικός ο ρόλος της στην καθοδήγηση του λαού για απόρριψη του απαράδεκτου σχεδίου Ανάν που πρόσφερε την Κύπρο, εύκολη λεία στην Τουρκία.

Θα ήμουν ευτυχής αν μπορούσα να πω ότι οι τόσοι αγώνες της Εκκλησίας και του Κυπριακού λαού είχαν ως αποτέλεσμα μιαν υποφερτή ανεξαρτησία που θα εγγυάτο την παραμονή μας ως Ελλήνων στην Κυπριακή γη. Γιατί το πρόβλημά της Κύπρου διά μέσου των αιώνων εστιάζεται ακριβώς στο γεγονός ότι οι Έλληνες του νησιού επιμένουμε πεισματικά να παραμείνουμε Έλληνες. Αν είχαμε αποφασίσει να αλλαγοπιστήσουμε ως προς τις αξίες και τον Ελληνικό μας πολιτισμό, θα είχαμε επιβιώσει από παλιά αμέριμνοι, ως προτεκτοράτο κάποιας μεγάλης δύναμης. Θα είχαμε αποτινάξει κάθε ίχνος υπαρξιακού προβληματισμού ως προς την ιθαγένειά μας και θα απολαμβάναμε την ευτυχία μιας ασφαλούς λωτοφάγου πολιτείας που θα μας πρόσφεραν γενναιόδωροι αφεντάδες. Το ίδιο και σήμερα. Αν εξισλαμιζόμασταν δεν θα είχαμε κανένα πρόβλημα. Θα απολαμβάναμε αμέριμνοι μιαν ζωώδη ευημερία.

Μα είμαστε Έλληνες. Και μάλιστα Χριστιανοί Ορθόδοξοι Έλληνες. Και αυτές τις ιδιότητές μας τις υπερασπιζόμαστε πάντα με μεγάλες θυσίες. Όταν, λοιπόν, μάς κυκλώνουν στίφη βαρβάρων που μας απειλούν με την αριθμητική και στρατιωτική υπεροχή τους, όταν η γεωγραφική μας θέση μάς καθιστά μήλον της έριδος για πολλούς, δεν μπορώ να σταματήσω εδώ τον λόγο. Γιατί προέχει το χρέος: Να υποδείξω ότι πρέπει να συνειδητοποιήσουμε πως επιδίωξη των Τούρκων είναι μια και μόνη: η κατάληψη και τουρκοποίηση ολόκληρης της Κύπρου. Και ότι πρέπει να επικεντρώσουμε, όλες τις προσπάθειές μας στην απόκρουση του θανάσιμου αυτού κινδύνου.

Κάτω από την πίεση των γεγονότων, τη δυστυχία των προσφύγων και την αγωνία για τους αγνοουμένους δεχτήκαμε να συζητήσουμε για την υποφερτή λύση του προβλήματος μας που θα επέτρεπε στον Ελληνισμό να παραμείνει στην Κύπρο όπου διαβιοί εδώ και 35 αιώνες. Κάθε υποχώρησή μας, όμως, ακολουθείτο από άλλη μεγαλύτερη αξίωση των Τούρκων. Φτάσαμε να δεχτούμε σχεδόν όλες τις διεκδικήσεις τους

χωρίς καμιάν εκ μέρους τους υποχώρηση. Κι είναι ξεκάθαρο πια ο στόχος τους, και δεν τον αποκρύβουν: Επιδιώκουν κατάκτηση και τουρκοποίηση ολόκληρης της Κύπρου.

Η πείρα 50 χρόνων μονομερών υποχωρήσεων απέδειξε ότι οι υποχωρήσεις δεν εξευμενίζουν τον κατακτητή. Άλλες υποχωρήσεις θα μας οδηγήσουν στην καταστροφή, σε μη αναστρέψιμες καταστάσεις. Θα πρέπει, λοιπόν, χωρίς καθυστέρηση, να επανατοποθετήσουμε το πρόβλημά μας στις σωστές του διαστάσεις, ως πρόβλημα εισβολής και κατοχής, και κάτω από αυτό το πρίσμα να επιδιώξουμε λύση.

Ως πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουμε το δικαίωμα να απαιτήσουμε και για μας ό,τι απολαμβάνουν οι άλλοι Ευρωπαίοι: Ελεύθερη διακίνηση, εγκατάσταση και απόκτηση περιουσίας σε όλη την Κύπρο. Μπορούν οι Ευρωπαίοι εταίροι μας να πουν ότι όλα αυτά ισχύουν για εκείνους και όχι για μας; Όσο εμείς δεν ζητούμε αυτό το δικαίωμα και διαπραγματευόμαστε ατελέσφορα για άλλη λύση, τους δίνουμε το τέλειο άλλοθι για να μην ενδιαφέρονται και να μην πιέζουν την Τουρκία για εξεύρεση λύσης. «Βρέστε τα μεταξύ σας» μας λεν και ό,τι συμφωνήσετε εμείς θα το επικυρώσουμε.

Έχουμε και κάποιες αξιώσεις από την μητέρα –πατρίδα, μεγαλύτερες από τη φραστική συμπαράσταση. Δεν εννοώ την Εκκλησία και το λαό που μας βοήθησαν διαχρονικά, πέραν και από τις δυνάμεις τους. Εννοώ την Κυβέρνηση της Ελλάδος και τους πολιτικούς. Δεν είμαστε μακρινοί συγγενείς που δικαιούμαστε την συμπάθεια του Ελληνικού Κέντρου. Ούτε και Έλληνες της διασποράς που ζητούμε στήριξη για να διατηρήσουμε τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμά μας «εν γη αλλοτρία». Είμαστε φύτρα της ίδιας φυλής. Έλληνες και εμείς, που κατοικούμε σε χώρο με Ελληνική Ιστορία αιώνων όσον και η Αθήνα και η Σπάρτη. Πρέπει να καταλάβουμε ότι κοινή είναι η μοίρα όλου του Ελληνισμού. Τυχόν ευόδωση των Τουρκικών επιδιώξεων στην Κύπρο θα οδηγήσει σε διεκδικήσεις και άλλων Ελληνικών εδαφών. Γι'αυτό και ζητούμε τη

δυναμική στήριξη των δικαίων μας από την Ελλάδα στη διεθνή σκηνή, συναίσθηση ότι είμαστε αδιάσπαστο τμήμα του Έθνους. Ότι υπερασπίζοντας την Κύπρο υπερασπίζεται τον ίδιο τον Ελλαδικό χώρο. Ο ραγιαδισμός, όσα και αν είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε, Ελλάδα και Κύπρος, δεν μας αρμόζει.

Πιστεύω πως έστω και τώρα, αν Ελλάδα και Κύπρος, συντονίσουμε τις προσπάθειές μας, και αν μείνουμε αμετακίνητοι σε θέσεις αρχών, είναι δυνατή η σωτηρία. Ο Ελληνισμός, όταν ήταν έτοιμος για θυσίες και όταν ομονοούσε, πάντα πετύχαινε τους στόχους του. Φτάνει να συνειδητοποιήσουμε την κρισιμότητα των καιρών και την ανάγκη άμεσης δράσης. Δεν είμαστε ούτε στο παρά πέντε, ούτε στο παρά ένα. Βρισκόμαστε στο μεταίχμιο τουρκοποίησης της Κύπρου. Το χρέος είναι δικό μας!